

НОВАТА УЧЕБНА ПРОГРАМА И НОВИЯТ УЧЕБНИК ПО ЛИТЕРАТУРА В УРОЧНАТА РАБОТА ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Албена Руневска-Георгиева

Национална финансово-стопанска гимназия – София

От 2016 г. поетапно се въвеждат нови учебни програми по български език и литература¹⁾ в българското училище. В гимназиалната училищна степен учебните програми по литература утвърждават виждането, че обучението се нуждае от промени, които да олекотят учебния материал и да формират у учениците определени социокултурни, литературни и комуникативни компетентности. Целта на настоящия текст не е да обсъжда и да проблематизира качеството на тези програми, а да опише модел за изграждане на система от уроци в учебник по литература за IX клас и неговите възможности в урочната работа.

Изборът на настоящия текст е да представи системата от уроци върху Паисий Хилендарски и неговата „История славянобългарска“ в един от одобрените от МОН и действащи учебници, на който съм съавтор²⁾. Учебната програма изрично разписва откъса, който е предвиден за текстуално изучаване: Предисловието на Хилендарския монах, в което той пряко се обръща към своите слушатели и читатели. За сравнение – действащата в момента учебна програма³⁾ посочва, че ученикът трябва да познава целия Паисиев труд. Изводът, който се налага от сравнението, е ясен. Литературноисторическият подход би следвало да отстъпи пред работата с конкретния текст – неговото четене с разбиране, чрез което да се реконструира както образът на Паисий Хилендарски, така и на епохата – началото на Българското възраждане. Основният проблем, пред който е поставен учебникът в новата ситуация, е свързан със структурата на урочната статия – как да бъде представен анализът на текста и в какъв контекст да бъде поставен.

Доколкото Българското възраждане най-общо се определя като епоха, в която се формира българската нация⁴⁾, а българската възрожденска литература има подчертано утилитарен характер и се схваща като част от общия процес на промяна, естествено е и работата върху Паисиевата „История славянобългарска“ да поставя смислов акцент върху българина и българското. Същевременно изискванията на програмата предполагат да се осъществи и връзка между проблемите, присъстващи в Паисиевия труд и характерни за епохата, и личния опит на учениците, като се провокира изграждане на собствена позиция по тези тях. С оглед

на всичко това се предлага следната система от уроци върху Предисловието на „История славянобългарска“.

– Българинът и българското в „История славянобългарска“ от Паисий Хилендарски (Предисловие) – урок за нови знания.

– „История славянобългарска“ и идеите на Европейското просвещение – литературно упражнение.

– Българската история в съвременния български свят – урок за развитие на комуникативните компетентности (насоки за дискусия).

Предложената система от уроци е разположена в контекста на уводния урок за Българското възраждане и българската възрожденска литература, в който се изясняват основни характеристики на възрожденската книжнина, произтичащи от характера на епохата; предлага се възможна нейна периодизация и се очертават особеностите на българския възрожденец – духовния водач на времето.

Урокът за нови знания, като структура, следва зададеното в програмата, в която липсва специален акцент върху личността на Паисий. По тази причина урочната статия започва с преглед на предисловията на „Историята“, като изяснява доколкото е необходимо и причините, които пораждат необходимостта от тяхното присъствие. Споменаването на преводното предисловие – условно назовавано „За ползата от историята“, е необходимо, за да се изгражда представа у учениците, че колкото и специфично явление да е, българската възрожденска литература се вписва и в общия европейски културен и литературен контекст.

Върху основата на тази уводна част урочната статия се насочва изцяло върху текста на оригиналното Предисловие, като го разполага в най-естествения му контекст – заглавието на самата творба. От Паисиевото слово, от фактите, които той разкрива за своя живот, се правят изводи за личността на Хилендарския монах. Този подход има за цел да формира отношение към биографичната и историческата фактология като към основа, върху която може да се мисли, да се правят изводи и да се формира собствено отношение, а не като към информация, която просто самоцелно трябва да бъде запомнена. Отново текстът е отправна точка за разкриване на светогледните идеи, характерни за епохата и за Паисий като своеобразен неин предводител. Чрез насочване на вниманието към ключови за Предисловието обръщения към аудиторията се правят изводи за образа на българина в „Историята“; за ценностните опори, които са в основата на изграждане на българско самосъзнание („род и език“); за Паисиевия труд като първа програма на Българското възраждане. Контрапунктно в урочната статия се разглежда образът на другия, който е от особена важност за цялата епоха, в която водещи са идеите за нацията и за националната държава.

Върху основата на направените аналитични наблюдения върху текста на Предисловието в края на урочната статия се правят изводи за основния патос на Паисиевата творба. Избраната структура на урока за нови знания цели да сведат до минимум клишираните плакатни фрази, характерни за говоренето за Паисий, а и за

Възраждането, като цяло, и да вложи истинско съдържание в понятието „патриотизъм“. От друга страна, като отчита особеностите на съвременната комуникация, която борави основно с прекъснати текстове³⁾, урочната статия е изградена от логически и смислово свързани помежду си фрагменти, които, от една страна, не „плашат“ съвременния ученик с дължината си, а от друга – пазят идеята за цялостния текст като основа на общуването.

Следващите два урока – за литературно упражнение и за развитие на комуникативните компетентности, целят да разширят контекста, в който може да бъде осмисляна „История славянобългарска“.

Литературното упражнение с тема „История славянобългарска“ и идеите на Европейското просвещение“ си поставя следните цели: да впише Паисиевия труд в контекста на европейското културно и литературно развитие; да разкрие някои универсални аспекти на проблематиката, очертана в „Историята“; да развие у учениците способността за четене и разбиране на непознат научен текст (представен чрез много кратък откъс, за да се избегне ефектът на отблъскването); да даде възможност на учениците да изградят собствена позиция за ползата от историята и да я изразят в аргументативен текст.

Структурата на упражнението включва две основни части.

1. Два текста – кратък откъс от Ернст Касирер и откъс от преводното предисловие на „Историята“ на Паисий.

2. Въпроси върху тези текстове, които насочват учениците към проблематиката на „Историята“ и на Европейското просвещение, като едновременно с това формират умения за наблюдение върху текста, отчитане на неговите особености и тяхното осмисляне в контекста на поставен проблем.

Урокът за развитие на комуникативните компетентности със заглавие „Българската история в съвременния български свят“ си поставя следните цели: да формира у учениците умение да дискутира по даден проблем; да направи опит да свърже минало и съвременност в съзнанието на учениците, като ги насочи към смисъла на това да се изучават в училище текстове от отдавна отминали времена; да ги подтикне да търсят отговор на въпроса защо Паисиевата история – една от многото, създадени по времето на Възраждането, се е утвърдила като книгата, дала гласък в развитието на цяла епоха в българското историческо развитие.

Насоките за дискусия, представени в урока, са мислени да „работят“ в следните основни посоки: формиране на съзнание, че полето на Българското възраждане е обект на изследователски интерес и до днес и че и днес са възможни значителни научни открития; изграждане на умения за самостоятелни проучвания по определена тема; изграждане на умения за съпоставка на текстове по определени критерии; изграждане на умения за формиране на собствено мнение и за защита на това мнение с валидни аргументи. Основната цел обаче на този урок е по-скоро възпитателна – тя отвежда към разбирането, че понятието „патриотизъм“ трябва отново да се изпълни със съдържание, а не да се използва като клише.

Системата от уроци върху Паисиевата „История“ е част от цялостната система от уроци върху българската възрожденска литература в учебника. След нея са урочните статии върху Петко-Славейковата поема „Изворът на Белоногата“ и върху Ботевите стихотворения „Майце си“, „Моята молитва“, „Странник“, „Хаджи Димитър“ и „Обесването на Васил Левски“ и др. В този смисъл, статията и упражненията върху Паисиевия текст до голяма степен задават основните посоки, в които ще се коментира българската възрожденска литература, представена според програмата с някои основни нейни творби. Сред тези посоки са поставянето на възрожденските текстове и общоевропейски културен контекст; акцентиране върху опозицията свое – чуждо / българите – другите, основна за Възраждането; осъществяване на връзка между ценностите на Възраждането и ценностите на съвремението ни и др. По този начин цялостният акцент се поставя не толкова върху литературната история (което би следвало да е цел на следваща образователна степен) и не толкова върху литературнотеоретическата подготовка на учениците (литературни компетентности се формират в степенята, в която са необходими за четене и разбиране на художествен текст), колкото върху общите ценности и светогледни идеи на епохата на Българското възраждане, които биха помогнали на учениците да търсят и (евентуално) да намират отговор на въпроса „Защо сме такива?“.

БЕЛЕЖКИ

1. <http://www.mon.bg/bg/28>
2. Инев, И., А. Руневска, М. Бакърджиева, М. Христова. Литература IX клас, изд. БГ учебник, С., 2018
3. <http://www.mon.bg/bg/28>
4. Генчев, Н. Българско възраждане, изд. на Отечествения фронт, С., 1988, с. 10
5. <http://www.oecd.org/pisa/>

THE NEW CURRICULUM AND BOOK IN LITERATURE IN TEACHING BULGARIAN LANGUAGE AND LITERATURE

Abstract. The text presents the system of lessons based on Paisii Hilendarski and his “Istoria Slavianobolgraskaia”. The curriculum explicitly describes the part, provided for textual learning. The main problem in front of the book describing the Paisii’s work is connected with the school text – how to be presented the text analysis and in what context.

Keywords: Paisii Hilendarski; curriculum; textual learning; problem

✉ **Ms. Albena Runevska-Georgieva**
National High School in Finance and Business
1421 Sofia, Bulgaria
E-mail: albena.runevska@gmail.com